

Rooilijn

Tijdschrift voor wetenschap en beleid in de ruimtelijke ordening

Rooilijn

Samen Ruimte Maken - Rooilijn

[Rooilijn.nl/publicaties/samen-ruimte-maken](https://rooilijn.nl/publicaties/samen-ruimte-maken)

Tim De Vos, Jiska Gysels en Laura Meulemans (red) (2025)

Samen Ruimte Maken

[Vlaams Architectuurinstituut](#), Antwerpen

192 p.

ISBN 9789 49 25 673 69

€ 29,50

Veel publieke opdrachtgevers hebben grote ambities om samen met bewoners en bedrijven vorm te geven aan ruimte. Het nieuwe boek van het ruimtelijk onderzoeksbureau Endeavour, *Samen Ruimte Maken*, biedt een waaier aan mogelijkheden daartoe. Met aandacht voor rechtvaardigheid,

inclusiviteit en gedragenheid, toont het bureau hoe het maatwerk toepast in diverse projecten. Dat gaat van lokale burgerinitiatieven tot regionaal beleid. Het boek is uitgegeven op het moment dat Endeavour het tienjarig bestaan viert, en terugblijkt op het achterliggende decennium. Tegelijk blik het vooruit, want Endeavour blijft zoeken naar nieuwe verhoudingen om het sociale en het ruimtelijke beter op elkaar af te stemmen, in het bijzonder met dit boek als een vorm van reflectie en exploratie.

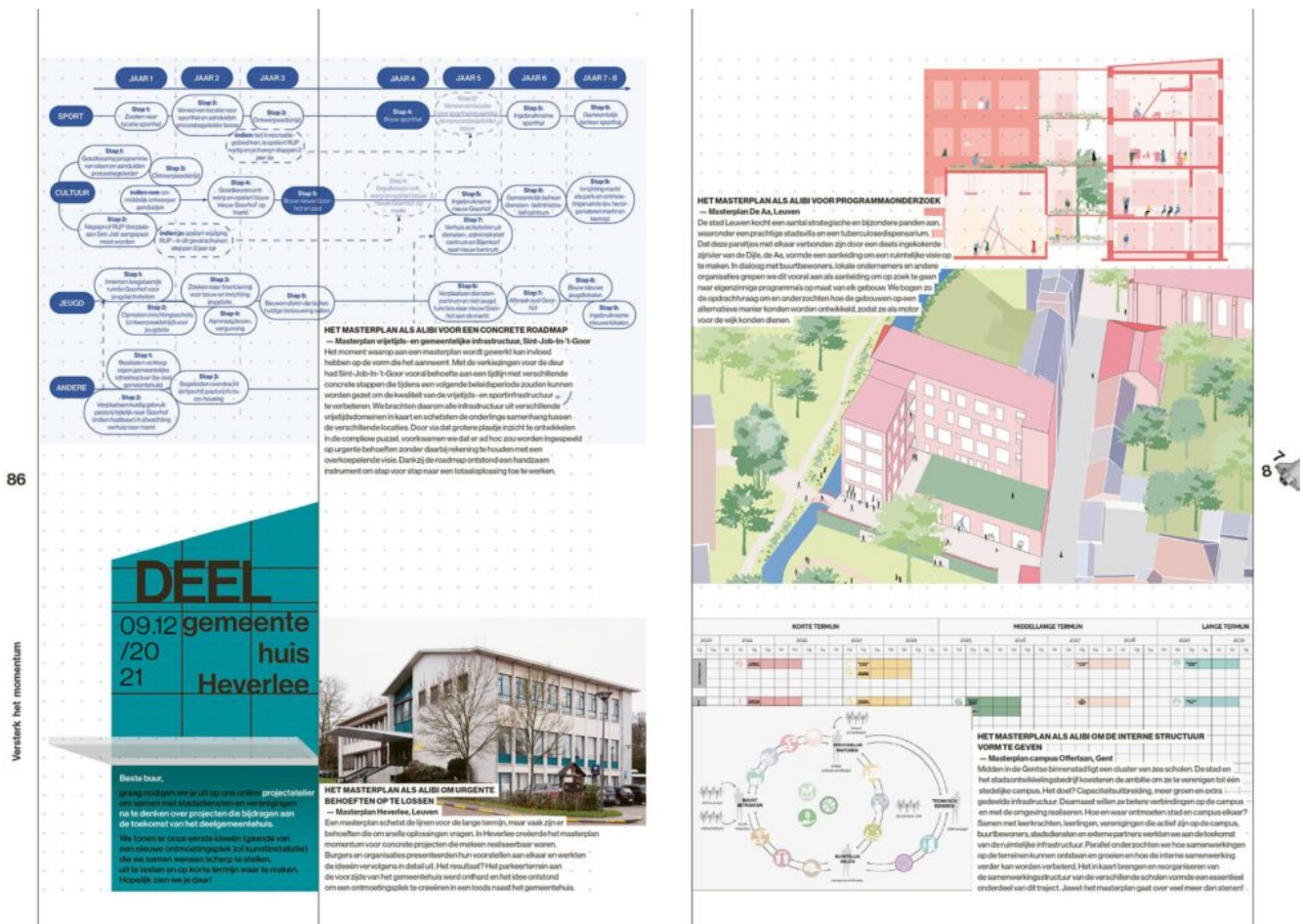
Endeavour opereert vanuit Antwerpen en is een coöperatie waarin de medewerkers ook gezamenlijk de bestuurders zijn en samen de koers van het bureau bepalen. *Samen Ruimte Maken* is een meerstemmig boek, dat vooral spreekt vanuit het collectief, met bijdrages van maar liefst 63 personen die in de colofon vermeld worden met biografie, waarvan vijftien auteurs en drie redacteurs. Deze stemmen tonen hoe het bureau is geworteld in het netwerk van internationale sociaal-ruimtelijke experts. Dit bureau heeft met name in

het Vlaamse netwerk een eigen niche gevonden. Endeavour balanceert ontwerp-expertise in vormgeving, architectuur en stedenbouw met sociaal-ruimtelijke expertise in sociologie, psychologie en geografie. Het boek toont veel visualisaties, maar Endeavour voert geen traditionele ontwerp opdrachten uit. Het ontwikkelt instrumenten voor burgerbetrokkenheid maar is ook geen participatiebureau. Het snijvlak wordt precies gezocht in procesbegeleiding en kennisopbouw om meer belanghebbenden een plek aan de ruimtelijke besluitvormingstafel te bieden. Thuisland België is een land waar vertrouwen in de overheid traditioneel vrij laag ligt en waar de *laissez-faire* ruimtelijke ordening het territorium opgeknipt heeft langs de lijntjes van individuele belangen. Het werk om processen in deze context inclusiever te maken en duurzame oplossingen maatschappelijk beter te funderen mag als pionierwerk gezien worden.

Het boek is gestructureerd rond tien thema's die gezamenlijk de attitude van het bureau kenmerken. Elk thema is uitgewerkt op eenzelfde manier: het wordt eerst ingeleid, daarna wordt het uitgediept in de vorm van een interview met mensen waarmee Endeavour heeft samengewerkt. Dit zijn bijvoorbeeld opdrachtgevers, ambtenaren, ontwerpers, en academici. Vervolgens volgt de derde stap: het illustreren van het thema met materiaal dat het bureau ge(co)produceerd heeft. Tenslotte is er een essay door een externe specialist die het thema vanuit eigen perspectief bespreekt. In het midden is een interlude waarin het verhaal wordt verteld van Stadsform (vanaf p.93): een vzw (vereniging zonder winstoogmerk), als spin-off van Endeavour, een jonge culturele organisatie met de ambitie om de Antwerpse tegenhanger van het Amsterdamse debatcentrum Pakhuis de Zwijger te worden.

Elk hoofdstuk heeft een aanbeveling als titel, zoals 'neem gedurfde posities in' of 'luister naar alle stemmen'. Zulke adviezen benadrukken een proceshouding. Andere hoofdstukken benadrukken wat meer de inhoudelijke agenda van Endeavour, zoals de titels 'stimuleer duurzaam gedrag' en 'strijd voor sociale rechtvaardigheid' aangeven. Het laatste thema, 'durf sociaal te ondernemen' (vanaf p.173), behandelt met name de werkwijze van het bureau. Hier zoekt Endeavour naar paden om de unieke vorm van haar ondernemerschap en haar positie in het professionele landschap te ontwikkelen en de eigen impact te vergroten. De hoofdstuktitels klinken niet bijzonder provocatief als advies en menig lezer zal ze onderschrijven, maar daaronder zijn verschillende interpretaties van de betreffende stelling bijeengebracht.

De makers noemen hun boek een schetsboek, en de vorm is een belangrijk aspect van de publicatie (zie ook Figuur 1). Het verwijst naar de rode schetsboeken die de medewerkers van Endeavour gebruiken bij hun veldwerk. Het puntjesraster, dat altijd achter de tekst en beelden ligt, verwijst naar de voorgedrukte pagina's van een schetsboek. Het drukwerk is ook voorzien van omcirkeling en onderlijning waar belangrijke begrippen vermeld staan. De illustraties in het boek zijn divers en voorzien van beknopte bijschriften; ze tonen een hechte verknoping met de hedendaagse Vlaamse architectuurcultuur. De grote diversiteit aan beelden gecombineerd met puntige essays doet ergens denken aan de veel lijvigere architectonische volumes zoals S, M, L, XL (van OMA) of FARMAX (van MVRDV), waarin de architecten als slagers al hun eigen vlees uitstalden. Maar wat Endeavour uitstalt in dit boek is geen eigen vlees, maar de vruchten van dialoog en samenwerking: luisteren, documenteren, reageren.

Figuur 1: Spread uit Samen Ruimte Maken.

Mijn eerste ervaring met het boek was dat ik van dit alles nogal overprikkeld raakte bij het doorbladeren. Het advies opgetekend in de intro van dit boek is om het niet van kaft tot kaft door te lezen, maar per thema, en ik heb het regelmatig even terzijde gelegd tussen de lezingen door. Je moet als lezer ook even schakelen als je van de ene tekst naar de andere springt. Verschillende vraagstukken wisselen elkaar in hoog tempo af, en vragen soms enige voorkennis. Iedere lezer zal wellicht een eigen voorkeur hebben; ik was met name gecharmeerd van het thema ‘omarm verhalend denken’ (vanaf p.29) met fraaie schetsen en tekeningen die tonen hoe er een brug geslagen kan worden tussen ruimtelijke en sociale expertise. Dit hoofdstuk toont manieren om mensen die niet ruimtelijk geletterd zijn te betrekken in ruimtelijke transitie.

Er is dus veel expertise verzameld in dit boek en die komt voor het voetlicht op verschillende manieren – als dialoog, als essay, als opsomming, als anekdote. Het is belangrijke expertise omdat in ruimtelijk-maatschappelijke vraagstukken toenemende aandacht voor meerstemmige, evenwaardige betrokkenheid bestaat. Het is voor vele sleutelspelers – overheden, ontwerpers, ingenieurs, woningcorporaties – nog steeds zoeken hoe die betrokkenheid op een zinvolle en volhoudbare manier ingevuld kan worden. *Samen Ruimte Maken* biedt daar geen blauwdruk *à la* Endeavour voor. De projecten en processen van Endeavour komen, vanuit de opzet van dit boek, eerder fragmentarisch aan bod. Omdat het boek zo sterk steunt op interactie met betrokkenen, wordt de kennis met name geëvalueerd en gevaloriseerd binnen het netwerk van medewerkers en experts dat in deze projecten een rol heeft gespeeld. Zij begrijpen welk ingrediënt van het proces voor de binding heeft gezorgd of welke drijfveer ervoor zorgde dat de vaart erin bleef. Een betrokkene kan de impact van het boek op waarde schatten in de context van het eigen werkveld (zie bijvoorbeeld de bespreking door architect Dimitri Minten op [Archined](#)). Voor lezers die de processen niet uit eerste hand meemaken is dat moeilijker.

Voor die laatste groep lezers is het boek vooral een staalkaart van tactieken en concepten die inspiratie bieden. De kernboodschap van het boek is dat je creativiteit, contextgevoeligheid en improvisatievermogen nodig hebt om dat maatwerk telkens af te leveren. Het boek toont ook aan dat de context van mensen en plekken daarin bepalend is, en dat je in de werkwijze van Endeavour 't beste kunt doorgronden door deze aan den lijve mee te maken en te leren door te doen. *Erbij zijn is (mee)maken!*

De tekst en tabellen in deze bijdrage zijn gepubliceerd onder een [CC BY-NC-ND licentie](#). Voor hergebruik van foto's en illustraties dient u contact op te nemen met Rooilijn.

Reageer op deze publicatie

0 reacties

Een reactie versturen

Je e-mailadres wordt niet gepubliceerd. Vereiste velden zijn gemarkeerd met *

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)